

SIĞACIK'TA TÜRK MİMARİSİ (Seferihisar/İzmir)

Ertan DAŞ*

ÖZET

İzmir'in güneybatısında, Seferihisar ilçesinin bir mahallesi konumunda ve ilçe merkezine yaklaşık 5 km. uzaklıkta olan Sığacık, M. Ö. 7. yüzyıldan başlayarak çeşitli imar faaliyetlerine sahne olmuş önemli bir liman kentidir. Çevresinde Klazomenai, Lebedos, Myonnesos ve Erythrai gibi zengin antik kentler yer alır. Sığacık limanı, bir ihraç limanı olarak, 19. yüzyılda bölgenin dışarıya açılan kapısıdır.

Sığacık Kalesi ve kale içindeki, Türk dönemine ait bir cami, bir mescit, bir hamam, bir türbe ve bir şadırvan bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Günümüze bazı değişikliklerle ulaşan bu yapılar, mimari özellikleriyle ayrıntılı olarak incelenmiş, plan ve fotoğraflar eşliğinde değerlendirilmiştir. Ayrıca, çalışmanın başında Sığacık'ın tarih içindeki gelişim süreci ve bir ticaret limanı olarak bölgedeki önemi ile ilgili bilgilerin yanısıra, sonuç bölümünde yapıların gelecek kuşaklara aktarılması için bazı önerilere yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Sığacık, Kale, Cami, Mescit, Hamam, Türbe, Şadırvan*

ABSTRACT

Sigacik, which is a district of the town of Seferihisar and is about five kilometers to the centre, lies in the southwest of Izmir. It is an important harbour town and has been subject to various public improvements from the 7th century B.C on. Rich ancient cities like Klazomenai, Lebedos, Myonnesos and Erythrai are located around it. As an export harbour, Sigacik served in the 19th century as a door that opened to the world.

The Sigacik Castle and the buildings within the castle that belong to the Turkish period, namely the mosque, the mescit, the turbeh and the sadirvan, are the subjects of this study. These buildings that have come down to this day with some changes have been examined thoroughly using also plans and photographs. In addition, at the beginning of the study we have given the historical background of the town and information related to its importance as a trading harbour, and in the conclusion, we

* Yard. Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fak., Sanat Tarihi Bölümü, Bornova/İZMİR

Ertan Daş

have made some suggestions on how these buildings can be passed down to next generations.

Key Word: *Sığacık, Castle, Mosque, Mescit, Hammam, Turbeh, Sadırvan*

İzmir'in 45 km. güneybatısındaki Seferihisar İlçesinin bir mahallesi olan bugünkü Sığacık, ilçeye 5 km uzaklıkta, antik Teos kentinin kuzeyindedir.

Seferihisar, MÖ. 7. yüzyıldan başlayarak, Lidyalılar, İraneliler, Atinalılar, İspartalılar, Bergama Krallığı, Makedonyalılar, Roma ve Bizans egemenliği altında çeşitli imar faaliyetlerine sahne olmuştur. 1084 yılında Selçuklu komutanı Emir Çakabey tarafından alınmış, ancak II. Haçlı Seferi (1147-49) sırasında kısa bir süre, Haçlı Ordusu tarafından zaptedilmiş ve sonrasında Sultan Mesut tarafından Selçuklu topraklarına katılmıştır. 1320'de Aydınoğlu Beyliği, 1394'te de Osmanlı egemenliğine girmiştir. 1402 yılında, Ankara Savaşı sırasında Moğolların işgaline uğrayan kent 1425 yılında tekrar Aydınoğulları'nın egemenliğine girmiş, Aydınoğulları'nın son beyi Cüneyt Bey'in ölümünden sonra da kesin olarak Osmanlı hakimiyetine geçmiştir. II. Beyazıt zamanında korsan yatağı olan Seferihisar, Kapudanpaşa Eyaleti'ne bağlı, Tersane-i Amire Kethüdası sancağı dahilinde kaza merkezi olmuştur¹.

Evliya Çelebi 1672 yılında kenti ziyaret etmiş ve Seferihisar'ı (Sivrihisar) bağlık bahçelik, balıyla ünlü bir kasaba olarak tanımlamıştır². 1850 yılında, İzmir, Aydın vilayetinin merkezi, Seferihisar da belediye olmuştur. 15 Mayıs 1919 da Yunanlılar tarafından işgal edilmiş, 11 Eylül 1922'de de tekrar Türklerin eline geçmiştir.

Osmanlı döneminde **Sığla** veya **Sığala** olarak anılan **Sığacık**, tarihsel süreç içinde Seferihisar için önemli bir liman, 16. yüzyılda inşa edilmiş olan kalesiyle de güvenli bir merkez olmuştur. Kale, 1521-22 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle, donanma komutanı Parlak Mustafa Paşa tarafından, Rodos seferine hazırlık amacıyla inşa ettirilmiştir. İç ve dış kaleden oluşan kalenin inşası sırasında, Sığacık'ın meskun olduğu bilinmektedir. Piri Reis *Kitab-ı Bahriye*'de, Sığacık'tan Seferihisar'ın doğal bir limanı olarak söz etmektedir³. Sığacık, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonuna kadar bir nahiye olarak kalmıştır⁴. XVI. yüzyılda Sığacık iskelesinden hububat ve kuru meyve nakli yapıldığı bilinmektedir. 1579'da, Sığla Sancağı'nda kalenin korunması için

¹ Seferihisar ve Sığacık'ın Türk dönemi tarihi ile ilgili bilgi için bk. İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1968, C.I, s.19; H.Akın, *Aydınoğulları Tarihi Hakkında bir Araştırma*, Ankara 1968, s.83; B.Barkot, "İzmir Seferihisar", *İslam Ansiklopedisi*, C.10, s.727; *Seferihisar*, İzmir 2002, s.6; *Seferihisar*, İzmir 2004.

² Bilgi için bk. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C.9, İstanbul 1935, s.130-132.

³ Bk. Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, Ankara 1988, s. 384.

⁴ Bk. Z. Arıkan, "XVI. yüzyılda Seferihisar, Sığacık ve Sığla", *Dünden Yarına Seferihisar Sempozyumu, Bildiriler*, İzmir, 2004, s. 1-13.

Sığacık'ta Türk Mimarisi (Seferihisar/İzmir)

50 sipahinin görevlendirildiğine dair belgeler mevcuttur⁵19. yüzyılda, idari bakımdan Seferihisara bağlı olan ve oldukça işlek limanı, özellikle Ege adalarıyla olan ticari ilişkileri düzenleyen bir ihraç limanı özelliğiyle, bölgenin dışarıya açılan kapısı olmuştur. Sığacık limanının, Seferihisar ve çevresinin Ege adaları ve özellikle Sakız adası ile olan ticari ilişkilerinde etkin rol oynadığı bilinmektedir⁶.

SIĞACIK KALESİ

Sığacık Kalesi bir dış ve bir iç kaleden oluşmaktadır (Fot.1,2). Devşirme mermer bloklar ve yöreden toplanmış kırma taşlarla inşa edilmiş olan surların büyük bir bölümü çeşitli onarımlarla günümüze ulaşmıştır. Sur duvarlarında kullanılan devşirme mermer bloklar, yakındaki Teos antik kentinden getirilmiş olmalıdır. Çeşitli dönemlerde yapılan onarım ve tamirlere ait izler, bugün hala görülebilmektedir.

Dış kaleye, güney cephe üzerinde Ayasuluk Kapısı, batı cephe üzerinde Kuşadası Kapısı ve kuzeydoğu cephenin ortasında Sivrihisar Kapısı olmak üzere üç girişten sağlanmaktadır.

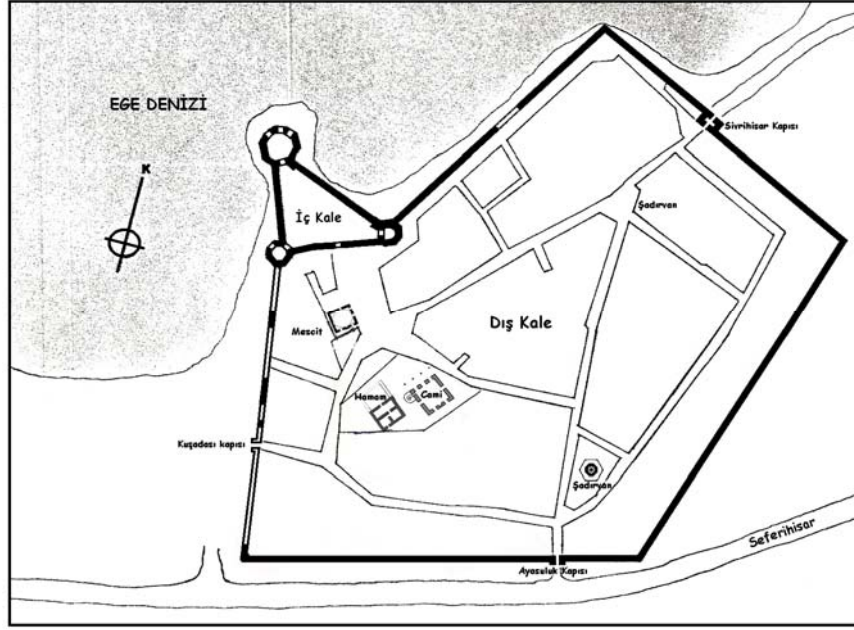
Yerli halk tarafından “Koğuş” veya “Uç Kale” olarak adlandırılan, denize yakın, kalenin batı ucunda yer alan iç kale, dört girişli bağımsız bir yapı gibi durmaktadır (Fot.3,4). Güneybatı ve güneydoğu uçlarında birer burç vardır. İki katlı olduğu anlaşılan burçların, üst katları tamamen yıkılmış durumdadır. Güneybatı’da yer alan burcun denize bakan cephesinde kemerleri tuğla malzemeyle inşa edilmiş üç giriş bulunmaktadır (Fot.5,6). Doğu uçtaki burcun ise aynı cepheye bakan tek girişi vardır. Her iki burcun da, günümüze çeşitli onarımlarla ulaşmış olan alt katları basık birer kubbeyle örtülmüştür. Burçlara açılan girişlerin tuğlayla inşa edilmiş olan kemerleri yakın zamanda yapılan onarımlar sonucu formlarını yitirmiştir.

İç kalenin güney duvarı üzerinde yer alan yuvarlak kemerli giriş, iç kale ile dış kaleyi birbirine bağlamaktadır. Giriş açıklığının doğu yan yüzünde seyirdim yerine çıkışı sağlayan bir merdiven dikkati çekmektedir. M. Wiener bu girişin dış kaleye bakan yüzünde kare planlı bir ara bölümün yer aldığını ve buradan dış kaleye bir kapı açıldığını belirtmekle birlikte bugün böyle bir ize rastlanmamaktadır⁷.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. M.S. Kütükoğlu, *15. ve 16. Asırlarda İzmir Kazası'nın Sosyal ve İktisadi Yapısı*, İzmir 2000, s.194.

⁶ Bk. *ay.es.*, s.5.

⁷ W.Müller-Wiener, “Die Stadtbefestigungen Von İzmir, Sığacık und Çandarlı”, *İstanbul Mitteilungen*, 12, 1962.

Şek.1-Sığacık Kalesi (M.Wiener'den işlenerek)⁸

Kalede bir inşa kitabesi yoktur, ancak, inşa tarihiyle ilgili çeşitli bilgi ve belgeler mevcuttur. Bazı yayınlarda 14. yy. olarak tarihlenmesine karşın⁹, belgelerden anlaşıldığına göre kale, 1521-22 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle, donanma komutanı Parlak Mustafa Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Mühimme defterlerindeki bilgiler de kalenin 16. yüzyılın ortalarında var olduğunu göstermektedir¹⁰.

Piri Reis'in hazırladığı haritalarda Sığacık Kalesine yer verilmemiştir¹¹. Haritanın Kanuni Sultan Süleyman döneminde tamamlanarak padişaha sunulduğu sırada, kalenin henüz inşa halinde olması buna neden olarak düşünülebilir¹².

Sığacık Kalesi surlarının sınırladığı alanda, bugün, çok sayıda konut yer almaktadır. Bitişik nizamda inşa edilmiş olan konutlar, genellikle iki katlıdır ve çoğu kargir ya da betonarme olarak yakın zamanda inşa edilmiştir. Bazı konutlarda, taş örgü

⁸ Bk. W.Müller-Wiener, *a.g.e.*, s.97.s.100, plan 4.

⁹ Bilgi için bk. *Seferihisar*, İzmir İli İl Kültür Müdürlüğü Kültür Envanteri, İzmir 2002, s.68.

¹⁰ Bilgi için bk. Z.Arıkan, *a.g.m.*, s.2.

¹¹ Harita için bk. *ay.mak.*, s. 9.

¹² S. Bakır, *Sığacık Kalesi ve Yerleşme Dokusu Koruma ve Rehabilitasyon Denemesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1984, s. 8 dipnot 2.

Sığacık'ta Türk Mimarisi (Seferihisar/İzmir)

arasında kullanılmış devşirme mermer parçalar görülmektedir. Bazılarının terk edildiği anlaşılan ve pek çoğu halen kullanılmakta olan konutlar 20. yüzyılın ortalarında inşa edilmiştir.

Kale içinde bulunan evlerin bir çoğunun önünde, arkasında veya yan cephelerden biri bitişiğinde küçük birer avlusu vardır. Avlular genellikle üç yünden bitişik binaların duvarlarıyla, diğer yönden de, 1-1,5 metre yüksekliğinde bir duvarla çevrelenmektedir.

Surların kuzey güney ve doğu cephelerinde, bir çok konutun duvarları sur duvarları üzerine bindirilmiştir. Kalenin güneydoğu köşesinde, sur delinerek, sur duvarları üzerine inşa edilen konuta ulaşımı sağlayan bir giriş açılmıştır. Örtüsü çökmüş olan bu konut, bugün kullanılamaz durumdadır.

Kale içinde yer alan sokaklar, yaklaşık 3-4,5 metre genişliğindedir. Sokaklar, yakın zamanda çimentoyla yapılmış, kiremit rengi karolarla kaplanmıştır. Konutların çoğunun sokağa bakan cepheleri düz yükselmektedir. Ancak, bazı konutların sokağa bakan cephelerine çıkmalar veya küçük balkonlar inşa edilmiştir. Bu tür uygulamalardan, özellikle balkonların yakın bir tarihte ve betonarme olarak inşa edildikleri dikkati çekmektedir.

SİĞACIK CAMİİ

Kaleiçi'nde, 31 sokak No 2 de, 51 ada, 2 parselde kayıtlıdır. Kare planlı bir harim ve önünde üç birimli bir son cemaat yerinden oluşan cami, kırma taşlarla inşa edilmiştir. Duvarlarda yer yer devşirme mermer parçalar kullanılmıştır (Şek. 2, Fot. 7)

Caminin kuzeybatı kanadında, üzeri yakın zamanda tamamen sıvanmış tek şerefeli bir minare yer almaktadır. Sekizgen bir kürsü üzerinde yükselen minarede, kürsünün her bir yüzü sivri kemerli birer çökertmeyle hareketlendirilmiştir. Silindirik gövdeli minarenin şerife altı beş sıra halinde, basit mukarnas dişleriyle doldurulmuş, petek kısmı ise yakın zamanda demir doğrama ile yapılmıştır.

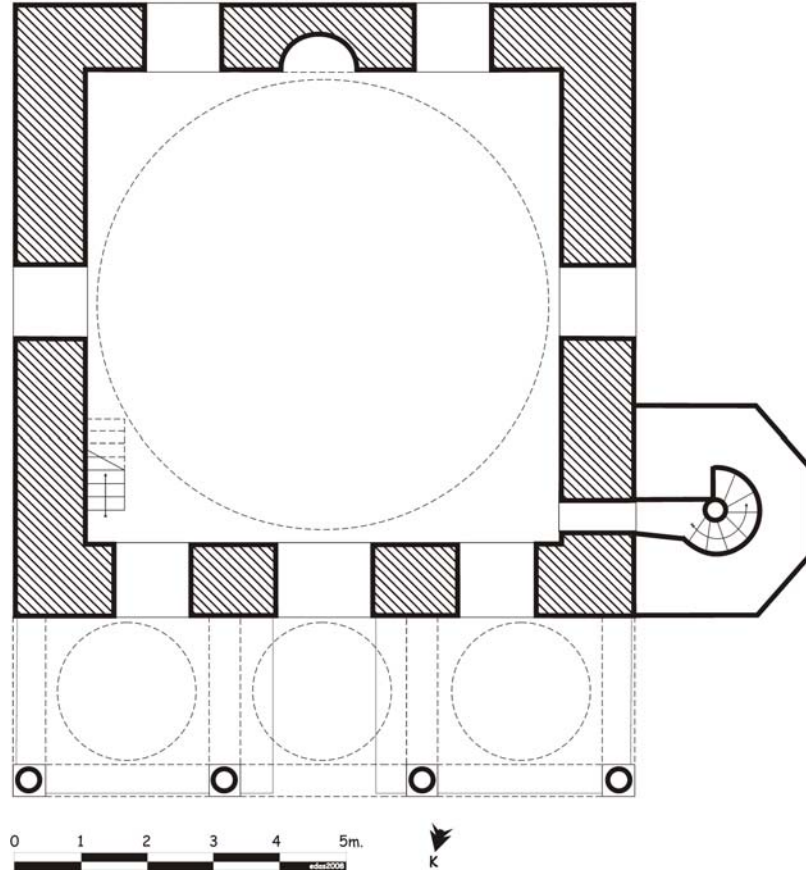
Harim ve son cemaat yerinin her birimi birer kubbeye örtülüdür (Fot. 8). Kubbele, dıştan çatı kiremitleriyle kaplanmıştır. Son cemaat yeri, eş büyüklükte üç kemerle kuzey cepheye, birer kemerle de doğu ve batı cephelere açılmaktadır. Tümü sivri şekilli olan kemerler tuğla malzemeyle inşa edilmiştir. Son cemaat yeri kemerleri, kuzeyde dört devşirme sütun tarafından taşınmaktadır. Sütunların altlıkları ve başlıkları da devşirmedir. Kemer üzengi noktalarında yer alan gergiler ahşaptandır. Ortada yer alan kemerin batı köşeliğinde, Teos kentinden getirildiği anlaşılan süslemeli mermer bir parça yerleştirilmiştir. Tek sıralı bir kirpi saçak yapıyı dört yönden kuşatmaktadır.

Harime, kuzey duvarı ortasındaki dikdörtgen şekilli bir açıklıktan girilmektedir. Giriş açıklığının söveleri ve atkı taşı devşirme mermerdendir. Mihrap ekseninde yer alan ana girişin iki yanındaki pencereler dikdörtgen birer çökertme içine yerleştirilmiştir. Kare planlı harimin doğu ve batı cephelerinde birer, kuzey ve güney

Ertan Daş

cephelerinde, simetrik olarak yerleştirilmiş ikişer pencere açıklığı vardır. Kuzey cephedeki son cemaat yerine açılan iki pencere dikdörtgen şekilli diğerleri ise sivri kemerlidir. Girişin doğusunda yer alan pencere, 1981 yılında yapılan onarım sırasında bir giriş açıklığına dönüştürülmüştür.

Kare planlı harimin üzerini örten kubbe pandantif geçişlidir. Harimin kuzeydoğu köşesinde yer alan bir merdivenle kadınlar mahfiline çıkılmaktadır. Güney duvarının ortasına yerleştirilen mihrap yarım daire kesitlidir ve çeyrek küre şekilli basit bir kavsara ile örtülüdür.

Şek.2- Sığacık Camii, plan

Sığacık'ta Türk Mimarisi (Seferihisar/İzmir)

Anadolu'da, tek kubbeli bir harim ve bir son cemaat yerinden oluşan plan şemasına sahip cami ve mescitlerin, Selçuklular ve Beylikler döneminde inşa edilmiş çok sayıda örneği mevcuttur. Aynı şemanın, günümüze dek sevilerek uygulandığı görülmektedir. Son cemaat yeri, erken örneklerde çoğunlukla kapalı ya da yalnızca uzun kenarı dışa açıktır. **Sivrihisar Mülk Köyü Camii** (1247)¹³ ve **Konya Beşarebey Mescidi**'nde (1216)¹⁴ son cemaat yeri tamamen kapalı, **Sivrihisar Gecek Köyü Camii** (1175)¹⁵, **Akşehir Taş Medrese Mescidi** (1250)¹⁶, **Konya Hoca Hasan Mescidi** (XIII.yy.)¹⁷, **Konya Sırçalı Mescid** (XIII.yy.ikinci yarısı)¹⁸, **Manisa İlyas Bey Mescidi** (1362)¹⁹ ve **Kütahya Kurşunlu Cami**'de (1377)²⁰ ise son cemaat yerinin yan kenarları kapalıdır.

Konya Hacı Ferruh Mescidi (1215)²¹ ve Sivrihisar Mülk Köyü Camii'nde tek bir mekan halindeki son cemaat yeri bir tonozla örtülüdür. Akşehir Taş Medrese Mescidi'nde iki birimli, Konya Sırçalı Mescid'de üç birimli olan son cemaat yerinin harim duvarına dik uzanan tonozlarla; **Afyon Ak Mescid**'de (1397)²² orta birimin beşik tonoz, yan birimlerin ise çapraz tonozla örtülü olduğu görülmektedir. Manisa İlyas Bey Mescidi'nin iki birimli son cemaat yeri eş büyüklükte iki kubbeyle örtülmüştür. Kubbe ile örtülü üç birimli örneklerde, **Birgi Derviş Ağa Camii** (1663-64)²³ ve **Karaoğlu Camii**'nde (1782)²⁴ olduğu gibi kubbelerin üçü de eş büyüklükte inşa edilmiş veya ortadaki kubbe yanlardakinden daha küçük tutulmuştur. Sivrihisar Gecek Köyü Camii ve **Mudurnu Yıldırım Camii**'nde (1332)²⁵ orta kubbe yanlardakinden daha küçüktür. **Kastamonu İbni Neccar Camii**'nde (1353)²⁶ ise eş büyüklükte üç kubbe görülmektedir. Son cemaat yerindeki birimlerin üst örtülerinde, kubbe ve tonozun beraber kullanıldığı örnekler de mevcuttur. **Bursa Alaaddin Camii** 'nde (1335-36)²⁷

¹³ Plan için bk. F.İlter, "Sivrihisar Yöresi Araştırmaları", *Anadolu (Anatolia)*, XIX, Ankara 1980, s.13-49, plan I.

¹⁴ Plan için bk. S.Dilaver, "Anadolu'daki Tek Kubbeli Selçuklu Mescitlerinin Mimarlık Tarihi Yönünden Önemi", *Sanat Tarihi Yıllığı*, IV, İ.Ü.Edebiyat Fak. Dergisi, İstanbul 1971, şek.6.

¹⁵ Plan için bk. A.Kızıltan, *Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler*, İstanbul 1958, s.28, plan 2.

¹⁶ Plan için bk. S.Dilaver, *a.g.m.*, şek.7.

¹⁷ Plan için bk. *ay.mak.*, şek.8.

¹⁸ Plan için bk. *ay.mak.*, şek.10.

¹⁹ Bk. O.Aslanapa, *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı(XIV.yy.)*, Ankara 1977, s.188.

²⁰ Resim için bk. A.Kızıltan, *a.g.e.*, s.82, res.44.

²¹ Plan için bk. Z.Sönmez, *Anadolu Türk Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara 1989, s.200, plan 37.

²² Resim için bk. A.Kızıltan, *a.g.e.*, s.76, res.39.

²³ Bilgi, fotoğraf ve şekil için bk. İ.Kuyulu, "Dervişağa Camii", *Birgi, Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları* (Yayına Hazırlayan R.H.Ünal), Ankara 2001, s.82-90.

²⁴ Bilgi, fotoğraf ve şekil için bk. *a.g.e.* s.91-98.

²⁵ Bk. O.Aslanapa, *a.g.e.*, s.191.

²⁶ Plan için bk. A.Kızıltan, *a.g.e.*, s.51, res.24.

²⁷ Plan için bk. O.Aslanapa, *a.g.e.*, s.176.

Ertan Daş

orta birim kubbe, yanlarda manastır tonozu; Kütahya Kurşunlu Cami'nde ise yanlarda kubbe, orta birimde ise manastır tonozu kullanılmıştır.

Kubbeye geçiş, saydığımız örneklerden Konya Beşarebey Mescidi, Konya Hoca Hasan Mescidi, Mudurnu Yıldırım Camii, Kastamonu İbni Neccar Camii ve Manisa İlyas Bey Mescidi'nde tromp, diğer örneklerde ise pandantiftir.

Selçuklu ve Beylikler Devri tek kubbeli camilerinde inşa malzemesi duvarlarda genellikle taş; üst örtüde ise tuğladır. Ancak, yapının tümünde taş veya tümünde tuğla kullanıldığı örnekler de mevcuttur. Sivrihisar Mülk Köyü Camii, Mudurnu Yıldırım Camii, Manisa İlyas Bey Mescidi, Kastamonu İbni Neccar Camii, Afyon Ak Mescid tamamen taş, Konya Beşarebey Mescidi, Konya Hoca Hasan Mescidi, Konya Sırçalı Mescid ise tamamen tuğla malzemeyle inşa edilmiştir.

Sığacık Camisi'nin inşa tarihi belli değildir. Ancak inşa malzemesi ve mimari özellikleri açısından yukarıdaki bilgiler ışığında değerlendirildiğinde, Sığacık kalesinin inşasından kısa bir süre sonra, 16. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş olabileceği söylenebilir.

Harim girişi üzerinde yer alan Rumi 1335/1919 tarihli kitabe bir onarım kitabesidir. Kitabede, caminin "*Sığacık nahiyesi müdürü Mehmed Emin Bey zamanında tamir edilmiştir*" yazmaktadır(Fot. 9).

Cami, 1981 yılında büyük bir onarım geçirmiş, bu onarım sırasında harim duvarları tamamen sıvanmış, kapı ve pencere açıklıklarında yer alan ahşaplar değiştirilmiş ve kadınlar mahfili eklenmiştir.

SİĞACIK MESCİDİ

Sığacık Camisi'nin kuzeybatısında, camiye yaklaşık 50 metre uzaklıkta, Koğuş Sokak üzerindedir. Özel mülk olan yapı, yakın zamanda önemli bir onarım geçirmiştir. Günümüzde konut olarak kullanılmaktadır.

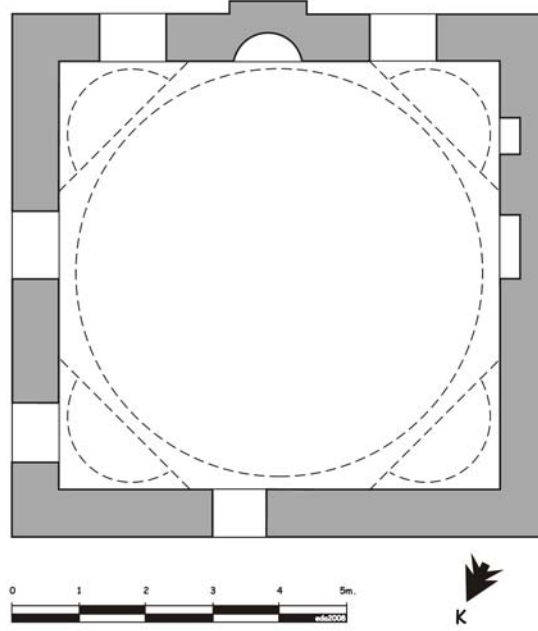
Duvar köşelerinde kesmetaş, diğer kısımlarda ise kırmataş kullanılarak inşa edilen yapı, kare planlıdır ve tek kubbeyle örtülüdür (Şek.3). Yapının asıl girişi kuzey cephe üzerindedir. Güney cephesinde ortada mihrap çıkıntısı ve iki yanında sonradan açılmış birer giriş yer almaktadır.

Geçişi tromplarla sağlanan kubbe sekizgen bir kasnak üzerine oturmaktadır ve dıştan alaturka kiremitlerle kaplanmıştır (Fot. 10). Tek sıra halinde düzenlenmiş bir kirpi saçak, yapıyı dört yönden dolanmaktadır.

Bugün, yapının mescit olarak anılmasına karşın, mihrabı dışında mescit olduğunu gösterecek bir ipucu yoktur. Çok yakında bir cami varken, küçük bir mescide neden ihtiyaç duyulduğu konusu düşündürücüdür. Cami ve hamamla birlikte, bu eserlerin banisi için bir türbe olarak inşa edilmiş olabileceği akla gelmektedir. Ancak, bu savı kanıtlayacak bilgi ve belge de yoktur. Bu küçük mescidin inşa edildikten kısa

Sığacık'ta Türk Mimarisi (Seferihisar/İzmir)

bir süre sonra cemaate yetmemesi üzerine, yakındaki caminin inşa edilmiş olması akla yatkın görünmektedir. Bu durumda mescit, cami ve hamamdan daha önce inşa edilmiş olmalıdır.

Şek.3-Sığacık Mescidi, plan.

Anadolu'da, son cemaat yeri olmayan tek kubbeli cami ve mescitlere sıkça rastlanmaktadır. **Konya İç Karaarslan Mescidi** (1219-33)²⁸, **Konya Turgut Mescidi** (XIII.yy.ortaları)²⁹, **Konya Abdülmümin Mescidi** (1275-76)³⁰, **Afyon Kubbeli Mescit** (1330)³¹, **Sinop Saray Camii** (1374)³², **Kütahya Pekmez Pazarı Camii** (1381)³³, **Afyon Kâbe Mescidi** (1397)³⁴, **Balat İlyas Bey Camii** (1404)³⁵ bunlardan bazılarıdır. Konya Abdülmümin Mescidi ile Afyon Ak Mescid'de giriş doğu cephesi üzerinde,

²⁸ N.Karaağaç, *Konya'da Tek Kubbeli Selçuklu Mescitleri*, (Basılmamış Lisans Tezi), E.Ü. Edebiyat Fak.Türk-İslam Sanatı Anabilim Dalı, İzmir, 1987, s.9-14, şek.1.

²⁹ *Ay.es.*, s.22-25, şek.3.

³⁰ *Ay.es.*, s.36-41, şek.6.

³¹ A.Kızıltan, *a.g.e.*, s.74, res.38.

³² *Ay.es.*, s.70, res.37.

³³ *Ay.es.*, s.82, res.43.

³⁴ *Ay.es.*, s.76, res.41.

³⁵ *Ay.es.*, s.92, res.51.

Ertan Daş

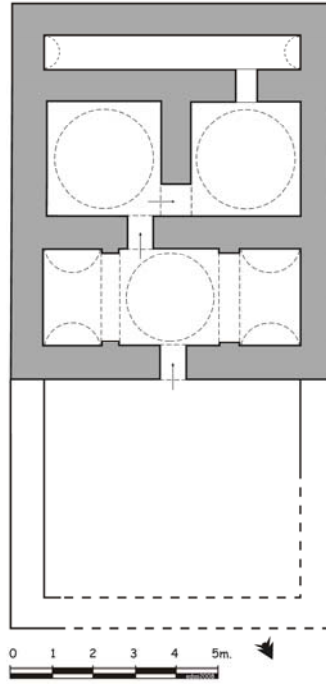
Konya İç Karaarslan Mescidi'nde ise batı cephesindedir. Saydığımız diğer örneklerde giriş kapısı, mihrabın karşısındaki duvar üzerine inşa edilmiştir. Harim kubbesine geçiş, Konya İç Karaarslan Mescidi, Konya Turgut Mescidi ve Sinop Saray Camii'nde tromp; Konya Abdülmümin Mescidi'nde pandantif; diğer yapılarda ise Türk üçgenleriyle sağlanmıştır.

Yapıda her hangi bir kitabe yoktur. İnşai özellikleri açısından cami ve hamamla benzer özelliklere sahiptir.

Sığacık mescidi'nin, kale ile birlikte, kalede çalışan işçilerin ibadet etmeleri için inşa edilmiş olması muhtemeldir. Bu durumda, 16. yüzyılın ikinci çeyreği inşa tarihi olarak düşünülebilir.

SİĞACIK HAMAMI

Sığacık Camisi'nin batısında, camiye yaklaşık 20 metre uzaklıktadır. Kıрма taşlarla inşa edilen yapının duvarlarında devşirme mermer parçalar yer almaktadır. İlklik ve iki halvet hüresinden oluşan hamamın soyunmalık mekanı günümüze ulaşmamıştır (Şek.4).

Şek.4- Sığacık Hamamı, plan.

Sığacık'ta Türk Mimarisi (Seferihisar/İzmir)

Hamamın kuzey cephesi önünde, günümüze ulaşamayan soyunmalığın duvarlarına ait izler görülebilmektedir (Fot.11). İlliklik, dikdörtgen bir mekandır. Mekan iki yandan tonozlarla kareye dönüştürülmüş ve ortası, geçişleri pandantiflerle sağlanan bir kubbeyle örtülmüştür. İlliklığın güneyinde yer alan iki halvet hücresinin de pandantif geçişli birer kubbeyle örtülü oldukları görülmektedir. Sivri kemerli bir açıklıkla, ılıkliktan doğu halvet hücreğine ulaşılmaktadır. Batıdaki halvet hücresinin ılıklik ile bağlantısını sağlayan bir girişi yoktur ve bu hücreye diğer halvet hücrelerinden ulaşılmaktadır (Fot.12, 13).

Hamamın güney cephesi üzerinde su deposu ve külhan yer almaktadır (Fot.14). Ancak, bugün, bakımsız ve oldukça kötü durumda olan hamamın külhanı görülememektedir.

Türk hamamları mekân dağılımı ve ısıtma sistemleri bakımından genellikle Roma hamamlarına benzediği kabul edilmektedir. Türk hamam mimarisinde sıcaklık bölümünün plânını dikkate alarak, Semavi Eyice bir tipoloji yapmıştır.³⁶ Söz konusu çalışmada, Osmanlı hamamları ele alınmasına karşın, bu grupta Anadolu Selçuklu ve Beylikler devri için de kullanılmıştır.

Sığacık Hamamı, S. Eyice'nin yapmış olduğu gruplamaya göre "*Ortası Kubbeli, Enine Sıcaklıklı ve Çifte Halvetli Tip*" içerisinde incelenebilir. İki birimden oluşan bu tipte, önde enine uzanan, ortası kubbeli ve iki kemerle birbirinden ayrılan, yan bölümleri düz tonoz örtülü bir sıcaklık ve gerisinde bu sıcaklık mekânına birer kapıyla açılan çifte halvet hücresi yer almaktadır. Küçük boyutlu olan bu şemanın yaygın örneklerine genellikle taşrada ve 15. yüzyılda çok sık rastlanmaktadır. Aynı plan tipinin Anadolu Selçuklu döneminden bilinen ilk örneği, **Tokat Pervane Hamamı**'nın kadınlar kısmıdır (XIII. yüzyıl)³⁷. **Bilecik Gölpazarı Mihal Bey Hamamı** (XIV. yüzyıl)³⁸, **İbrahim Paşa Hamamı** (XV. yüzyıl)³⁹, **Tire Yeniceköy Hamamı** (XIV. yüzyıl sonu, XV. yüzyıl başı)⁴⁰ bu grubun önemli örnekleri arasında sayılabilir.

Bazı örneklerde, Sığacık Hamamı'nda olduğu gibi, sıcaklık birimi ılıkliğa çevrilip, sıcaklık sadece iki halvet hücrelerinden ibaret bırakılmıştır. Özellikle, halvet hücrelerinden yalnızca birinin bu kısma açılması, ısı kaybını engellemeye yönelik bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. **Hekim Hamamı** (XV. yüzyıl)⁴¹, **Molla Arap**

³⁶ Bilgi için bk., S. Eyice, " İznik'te Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme", *Tarih Dergisi*, Sayı XI, İstanbul, 1961, s.108.

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Y. Önge, *Anadolu'da XII. - XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*, Ankara, 1995, s. 248.

³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. S. Erken, *Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler*, II, Ankara, 1977, s. 84.

³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. S. Erken, *a.g.e.*, s. 86.

⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. C. Çakmak, *a.g.e.*, s.76-78.

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. C. Çakmak, *a.g.e.*, s. 52-56.

Ertan Daş

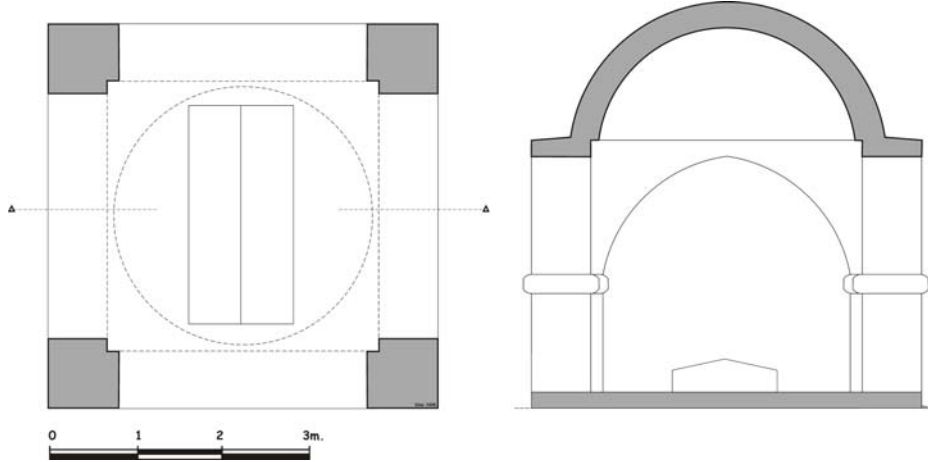
Hamamı (XV. yüzyıl)⁴², **Şeyh Hamamı** (XV. ve XVI. yüzyıl arası)⁴³ gibi **Tire** hamamları bu tipin farklı varyasyonlarını yansıtan örneklerdendir.

Üzerinde herhangi bir kitabe bulunmayan Sığacık Hamamı'nın inşa tarihi belli değildir. Türk mimarisinde, camiden önce yakınına bir hamam inşa edilmesi bir gelenektir. Hamamın camiden kısa bir süre önce inşa edilmiş olması mümkün görünmektedir. Hamamın inşa malzemesi ve inşa tekniği açısından camiyle benzer özellikler göstermesi, iki yapının yakın tarihlerde yapılmış olabileceği fikrini desteklemektedir.

MUSTAFA EFENDİ TÜRBESİ

Limanın batısında, denize yaklaşık 30 metre uzaklıktadır.

Baldaken kuruluşlu türbenin üzeri bir kubbeye örtülüdür (Şek.5, Fot.15). Payeler ve duvarların üst kesimleri kırma taşlarla, kemerler ise tuğlayla inşa edilmiştir. Bugün yapı, içte ve dışta tamamen sıvalıdır (Fot.16).

Şek. 5- Mustafa Efendi Türbesi, plan ve kesit.

Bütün cepheleri aynı düzende olan türbenin dört köşesinde yer alan “L” kesitli payeler birbirine sivri kemerlerle bağlanmıştır. Kemerlerin üzengi hizasında birer düz silme yer almaktadır. Tek sıra taş bir saçakla sona eren gövde, doğrudan duvarlar üzerine oturan bir kubbeye örtülmüş ve kubbenin üzeri yakın zamanda çimentolu harç ile sıvanmıştır.

⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. C. Çakmak, *a.g.e.*, s. 57–60.

⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz. C. Çakmak, *a.g.e.*, s. 71–74.

Sığacık'ta Türk Mimarisi (Seferihisar/İzmir)

Geçişli pandantiflerle sağlanan kubbe içte de sıvalı olduğu için inşa malzemesi anlaşılammamaktadır. Türbede, 264X159 cm. ölçülerinde, sanduka tipi basit bir mezar bulunmaktadır. Lahitin baş ucunda, üzerine Latin harfleriyle yakın zamanda "Mustafa Efendi Türbesi" yazılmış bir mermer levha yer almaktadır.

Anadolu'da, Beylikler döneminde ortaya çıkan baldaken kuruluşlu türbe örneklerine Selçuklular döneminde rastlanmamaktadır. Anadolu'da inşa edilmiş diğer türbe örnekleriyle karşılaştırıldığında, sayıca çok daha az olan baldaken türbelerin, hiçbir dönemde yaygınlaşmadığı görülmektedir. **Kayseri Dört Ayaklı Kümbet** XIV.yy. 2.çeyreği⁴⁴, **Ürgüp/Damsa Köyü Hızır Bey Türbesi** (XIV. yy'ın ilk yarısı sonları)⁴⁵, **Bursa Devlet Hatun Türbesi** (1414)⁴⁶, **Tire Rum Mehmet Paşa Türbesi** (1472)⁴⁷, **İstanbul Hançerli Sultan Türbesi** (1533)⁴⁸, **İstanbul Fatma Sultan Türbesi** (1588-89)⁴⁹ bunlardan bazılarıdır.

Baldaken türbeler kare, altıgen veya sekizgen kuruluşlu olabilmektedir. Yukarıdaki örneklerden Rum Mehmet Paşa Türbesi altıgen, Hızır Bey Türbesi sekizgen, diğer örnekler ise kare planlıdır. Araştırmalar, Anadolu'da inşa edilmiş baldaken türbelerde kare planın tercih edildiğini göstermektedir⁵⁰. Kare planlı baldaken türbelerde her cephede, tek ya da iki kemer bulunabilmektedir. Erken dönem Osmanlı türbelerinden Devlet Hatun Türbesi, Malkoçoğlu Mehmet Bey Türbesi ve Saraylılar Türbesi, iki kemerli cephe düzenine sahip örneklerdendir.

Yapının kitabesi yoktur. Türbenin, adına inşa edildiği söylenen Mustafa Efendi adlı kişiyle ilgili herhangi bir bilgiye de rastlayamadım. Baldaken kuruluşlu türbelerin 14. yüzyılın ortalarından itibaren yaygınlaşmaya başlaması bir ipucu gibi görünse de, Sığacık'ın 16. yüzyılın ortalarında inşa edilen kale ile birlikte korsan yatağı olmaktan çıkarılıp güvenli bir merkeze dönüştürülerek Türkler tarafından iskan edilmesi yapının daha erken olamayacağını düşündürmektedir. Türbenin çevresinde bulunan mezar taşlarından en eskisi 1217/1803 tarihlidir. Basit yapısı türbenin de bu tarihten kısa bir süre önce inşa edilmiş olabileceği izlenimi vermektedir.

ŞADIRVAN

Caminin yaklaşık 50 metre güneyinde, Şadırvan Meydanı olarak anılan küçük bir meydana yer almaktadır (Fot. 17-19).

⁴⁴ Bilgi ve plan için bk. O.C.Tuncer, *Anadolu Kümbetleri III (Beylikler ve Osmanlı Dönemi)*, Ankara 1992., s.32-34.

⁴⁵ Bilgi ve plan için bk. *ay.es.*, s.133-134.

⁴⁶ Bilgi ve plan için bk. H.Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Ankara 1992., s.60-61, şek.2.

⁴⁷ Bilgi ve plan için bk. H.Önkal, *Tire Türbeleri*, Ankara 1991, s.77-88, şek.12.

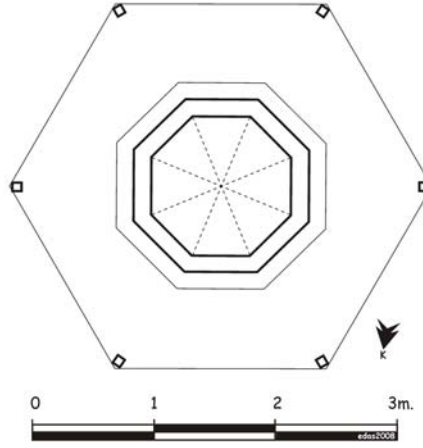
⁴⁸ Bilgi ve plan için bk. H.Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri...*, s.135-136, şek.19.

⁴⁹ Bilgi ve plan için bk. *ay.es.*,s.171-172, şek.25.

⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. E.Daş, *Erken Dönem Osmanlı Türbeleri*, İst. 2007, s.293.

Ertan Daş

Sekizgen planlı şadırvanın üzeri yakın zamanda ahşaptan konik bir örtüyle kapatılmış ve çevresi ahşap destekler tarafından taşınan altıgen bir örtüyle koruma altına alınmıştır (Şek. 6). Zemine göre yaklaşık 25 cm.'lik yüksekliğe sahip bir platform üzerinde yükselen şadırvanın çevresini bir atık su gideri dolanmaktadır.

Şek.6-Sığacık, şadırvan planı.

Tamamen mermer malzemeye inşa edilmiştir. Sekizgenin her bir yüzü, ortada bir mührü Süleyman, bunun iki yanında ucu kıvrık birer servi ağacı ile bezenmiştir. Süslemeler, dıştan bir kaş kemerle sınırlandırılmış, kemer köşelikleri karanfil, lale, nergis ve meyve tabağı motifleri ile doldurulmuştur.

Çoğunlukla cami ya da mescitlerin bahçesinde yer alan ve genellikle çokgen planlı olan şadırvanların kent meydanlarına inşa edildiği de görülmektedir. Anadolu'da özellikle 18-19. yüzyıllardan kalma pek çok örnek üzerinde su kuşları ve suyla ilgili çeşitli süslemeler dikkati çekmektedir. Benzer süslemeler, çeşme sebil gibi diğer su yapılarında da karşımıza çıkmaktadır.

Üzerinde her hangi bir kitabe bulunmayan şadırvan, batılılaşma dönemi özellikleri gösteren süslemelerinden yola çıkarak 18-19. yüzyıllara tarihlendirilebilir.

SONUÇ

Sığacık Kalesi, gerek denize olan konumu, gerekse inşai ve mimari özellikleriyle, Çandarlı, Foça, Çeşme, Kuşadası gibi Batı Anadolu bölgesindeki bir çok kıyı kalesinin daha mütevazı ölçülerde bir benzeridir. Özellikle uç kale olarak adlandırılan liman yakınındaki kısım, kent savunması yanı sıra, ticari faaliyetler için de kullanılmış olmasıyla ilginç bir örnektir. İki katlı olduğu anlaşılan ve üst katı günümüze

Sığacık'ta Türk Mimarisi (Seferihisar/İzmir)

ulaşamayan iç kale burçlarında, yakın tarihlerde bir onarım gerçekleştirilmiştir. Gelişigüzel yapıldığı anlaşılan bu onarım sırasında, açıklıkları örten tuğla malzemeli sivri kemerler yuvarlak kemere dönüştürülmüş ve orijinal şekilleri bozulmuştur. Denize üçgen şeklinde uzanan uç kalenin zemini yaklaşık 2 metrelik bir dolguya sahiptir.

Dış kalenin denize bakan cephesinin kuzeybatı kesiminde, sur duvarının yaklaşık 40 metrelik bir kısmı, önemli ölçüde yıkılmıştır. Bu kısımdaki evlerin denize bakan cephesi önünde yer alan, surlara ait temel kalıntıları halen görülebilmektedir. Söz konusu izler, tamamen yok olmadan, ileride yapılacak bir restorasyona örnek olmak üzere, acilen bir konservasyon çalışmasıyla koruma altına alınmalıdır.

Kale içindeki anıtlardan yalnızca cami bugün bakımlı durumdadır. Oldukça harap durumdaki hamamın camiiyle bütünlük sağlayacak bir çevre düzenlemesiyle değerlendirilerek, eserin ilk bakışta algılanmasının sağlanması ve bir işlev kazandırılması önemlidir. Yakın zamanda onarılarak konuta dönüştürülen ve bugün içine dahi girilemeyen mescidin, kamulaştırılarak orijinal işlevine dönüştürülmesi veya anıt eser olarak ziyaretçilere açılmasının Sığacık turizmine katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Sur duvarları üzerine inşa edilmiş ve halen inşa edilmekte olan yapıların acilen kamulaştırılarak, surların çevresinin boşaltılması kalenin geleceği için önemlidir. Bu kısımlarda yapılacak her türlü onarım ve inşai faaliyet tamamen durdurulmalıdır.

Ertan Daş

Fot. 1-Sığacık limanı ve kalenin batıdan görünüşü.

Fot. 2-Sığacık kalesi, doğu surları.

Sığacık'ta Türk Mimarisi (Seferihisar/İzmir)

Fot. 3-Sığacık kalesi, iç kalenin doğu girişi.

Fot. 4-Sığacık kalesi, iç kaleden bir görünüş.

Ertan Daş

Fot. 5- Sığacık kalesi, güneybatı burcu.

Fot. 6- Sığacık kalesi, güneybatı burcunun kubbesi.

Sığacık'ta Türk Mimarisi (Seferihisar/İzmir)

Fot. 7- Sığacık Camii, kuzey cephesi.

Fot. 8- Sığacık Camii, son cemaat yeri.

Ertan Daş

Fot. 9- Sığacık Camii, onarım kitabesi.

Fot. 10- Sığacık Mescidi, güneydoğudan görünüşü.

Sığacık'ta Türk Mimarisi (Seferihisar/İzmir)

Fot. 11- Sığacık Hamamı, kuzey cephesi.

Fot. 12,13- Sığacık Hamamı, halvet hücreleri girişi.

Ertan Daş

Fot. 14- Sığacık Hamamı, batı halveti ve su deposu penceresi.

Fot. 15- Sığacık, Mustafa Efendi Türbesi.

Sığacık'ta Türk Mimarisi (Seferihisar/İzmir)

Fot. 16- Sığacık, Mustafa Efendi Türbesi.

Fot. 17- Sığacık, Şadırvan.

Ertan Daş

Fot. 18- Sığacık, Şadırvan.

Fot. 19- Sığacık, Şadırvan.